

Nevarno in veličastno branje

1. Značilnosti bralcev po posameznih starostnih obdobjih

Prispevek se v glavnem osredotoča na ozek segment dela z mladimi bralci: bibliopedagoško delo z mladostniki. Gre namreč za prehodno življenjsko obdobje, v katerem zapuščamo otroštvo, v odraslost pa še nismo vstopili, zato ima nekaj specifik, ki jih je v pristopih in vzpostavljanju stika z mladostniki treba upoštevati. Pri tem se bomo na kratko dotaknili tudi odnosa odraslih do mladinske književnosti.

Delo s predšolskimi otroki, ki v Mariborski knjižnici temelji predvsem na pripovedovanju pravljic, je živahno in za izvajalca zelo zadovoljujoče. To v precejšnji meri velja tudi sodelovanje z njihovimi starši in vzgojitelji. Predvsem pa je za predšolske otroke poskrbljeno na treh ravneh: organizirani obiski knjižnice z vrtcem, prostočasne pravljичne ure v popoldanskem času in izposoja.

Pravljичne ure dosežejo vrhunec nekje v tretjem razredu in ta način dela je lahko učinkovit vse do petega razreda. Otrokom je jezik pravljice še vedno zelo blizu, domišljijo imajo še bolj razvito, hkrati pa se jim povečajo umske sposobnosti. V tem starostnem obdobju res prihaja do *Spleta znanja in domišljije*¹, čeprav se že pojavljajo zametki uporništvja in zavračanja. Predvsem pa so očitne razlike med dobrimi in slabimi bralci in med tistimi, ki imajo raje stroko od leposlovja ali obratno. Vse to moramo kot knjižničarji v splošni knjižnici upoštevati in otrokom v željah in sposobnostih prihajati nasproti brez vrednotenja.

Knjižnice bi morale ravno v obdobju, ko so otrokom pravljice še vedno zanimive in se jim hkrati širijo obzorja, razvijati oblike dejavnosti, ki bi predstavljale nadaljevanje popoldanskih pravljичnih ur. Na ta način bi zgradili most med leposlovjem in stroko, med organiziranim šolskim obiskom in popoldansko 'zgolj izposojjo' s starši, predvsem pa med predšolskim in mladostniškim obdobjem.

Z odraščanjem se opisane razlike med mladostniki povečujejo, predvsem pa se stopnjuje njihovo zavračanje. V sedmem razredu osnovne šole, ko učenci prihajajo v knjižnico v okviru projekta *Rastem s knjigo*, njihova upornost doseže vrhunec. Vsak razred, skoraj brez izjeme, pokaže, da se jim zdi obisk knjižnice brez veze, čeprav to mogoče sploh ni res.

Zgodi pa se še ena stvar, ki je za Mariborsko knjižnico morda specifična. Večina naših dejavnosti za mlade namreč temelji na pravljici. V tretji triadi pa ta samoumevni nagovor, ki ga premore pravljica s svojim univerzalnim jezikom, izgine. Seveda je tudi v tem starostnem obdobju še vedno možno pripovedovati primerno izbrane pravljice, vendar je potrebna predpriprava. Še učinkovitejša pa je preizkušanje drugih ustvarjalnih poti, ki naj nagovorijo mladostnike. Pri tem je treba spoštovati posebnosti tega starostnega obdobja in se truditi, da se ne zaletavamo v obzidje nedostopnosti, za katerim se mladostniki skrivajo, pač pa si moramo pridobiti dovoljenje za vstop za obzidje.

V letih izvajanja projekta *Rastem s knjigo* se je izkazalo, da so lahko tudi sedmošolci zelo odzivno in hvaležno občinstvo. Tako je zrasla želja, da bi z učenci (okvirno) tretje triade začeli izvajati določeno obliko dejavnosti v njihovem prostem času. Na teh izhodiščih je nastal klub Kl(j)ub temu berem! in tako imajo v tem trenutku mladostniki pokrit podoben segment obravnave kot predšolski otroci: organizirane

¹ Naslov zbornika, ki je nastal ob petdeseti obletnici mladinskega knjižničarstva v Mariboru in ga je leta 2006 izdala Mariborska knjižnica.

obiske knjižnice s šolo, prostočasno dejavnost v knjižnici in izposoji. Čeprav je ena uspešna sezona že za nami, nas čaka še zelo veliko dela v smislu promocije.²

2. Kakšna bi naj bila knjižnica za mladostnike in delo z njimi?

Mladinska knjižnica mora biti prostor svobode, odprtosti in sprejemanja. Mladostniki je nikakor ne smejo dojemati kot podaljšek šole, ampak kot prostor, kjer se počutijo dobrodošlo in varno, pa če imajo radi knjige in branje ali ne. To pomeni, da bodo delali reči, ki s knjižnico nimajo neposrednega stika: poslušajo glasbo, klepetajo, se zaljubljeno objemajo, kartajo, delajo za šolo, imajo inštrukcije... Osnovni cilj mora biti, da mladostniki sploh pridejo v knjižnico.

Dobrodošlo je, da je izposojevalec, še bolj pa izvajalec bibliopedagoških ur, strasten bralec. Njegovo navdušenje bo nalezljivo, pozna gradivo, predvsem pa dobro ve, kako svojevrsten užitek je branje. Prepričljivejša od pedagoških in psiholoških definicij branja, ki se ukvarjajo zlasti z njegovo koristnostjo, je Furedijeva misel: *»Branje je tvegano početje. A prav psihološko vznemirjenje, ki ga je povzročalo pisano besedilo in pretresi, ki so sledili, so branju dali veljavo in privlačnost. Bralci lahko raziskujejo svet in se na tej poti obenem poglobijo vase.«* (Furedi, Frank: *Moč branja: od Sokrata do Twitterja*, Ljubljana, UMco, 2017, str. 249)

Na bibliopedagoških urah je pomembno, da tisti, ki mladostnike sprejme, nikoli ne spregovori s pozicije močnejšega odraslega ali se celo postavi v vlogo razsodnika, ki si jih drzne siliti k branju. Mladostniki morajo dobiti občutek, da je branje – vendar na tem mestu govorim izključno o prostočasnem branju - njihova svobodna in prostovoljna izbira, pravica, ne pa prisila. Nujno je tudi, da jih vpletemo v pogovor, povabimo k ustvarjalnemu razmišljanju, vzdržujemo njihovo pozornost in jo tudi preverjamo.

Po mnenju Alenke Veler je treba buditi radovednost mladostnikov in jih vzpodbujati k temu, da postanejo zahtevni bralci. *».../ naj posegajo po različnih literarnih žanrih in zvrsteh. Pomembno je, da jim odpirajo okna v nove svetove, da bi vsak zase našel tisto, kar ga najbolj nagovarja, brez omejitev. Da jim puščamo svobodo in omogočimo užitek ob raziskovanju ter se ne ukvarjamo s tem, kaj je zanje primerno in kaj ne.«* (Veler, Alenka: *Za odrasle? Za mladino? Je kategorizacija sploh potrebna?*, *Otrok in knjiga*, 104/2019, str. 28).

² S projektom Kl(j)ub temu berem! smo začeli tik pred začetkom lanskega šolskega leta, brez velikega upanja, da se nam bo kdo pridružil. Ob velikem opozarjanju na novo dejavnost v izposoji in povezovanju z okoliškimi šolami, smo vendarle uspeli formirati skupino približno desetih mladostnikov, katerih obisk iz srečanja v srečanje niha. Prvo sezono smo se ukvarjali s slovenskim mladinskim filmom (posvečali smo se filmoma *Košarkar naj bo!* in *Gremo mi po svoje 2*), ob tem pa smo si dopisovali s Primožem Suhodolčanom in spoznavali njegova dela. Naš zaključni gost je bil Tadej Toš. Svoje filmsko znanje smo nadgradili s predavanjem o igranem, animiranem in dokumentarnem filmu. Srečanje s Hano Repše smo zaključili z delavnico animiranega filma. Letošnjo sezono bo naš osrednji gost Boštjan Gorenc Pižama, zato vsebina srečanj temelji na njegovem ustvarjanju. Znova smo izvedli delavnico animiranega filma, načrtujemo pa še delavnico stripa in vodstvo po Lutkovnem gledališču Maribor, ki je na oder postavilo Gorenčev Moj lajf.

Srečanja potekajo enkrat na mesec, ob sobotah. Termin so izbrali mladostniki sami, saj imajo takrat največ časa in so pester uvod v vikend. Pomembno se jim zdi medsebojno druženje, dodatno veselje predstavljajo delavnice z gosti, predvsem pa zanimiv zaključni gost. Bolj kot vsebina jih pritegne prijetno vzdušje in občutek, da so sprejeti in brez obveznosti. V neprisiljenem ozračju občasno prihaja do spontane izmenjave bralnih predlogov.

Skoraj vedno se izkaže točna trditev Klemna Laha, »da ni otroka, ki ne bi rad bral. Res pa je, da se nam tako včasih zdi, ker berejo knjige, ki jih ne zanimajo.« (Lah, Klemen: *Vsaka resnična zgodba je neskončna ali kako mlade spodbuditi k branju*, v: *Otrok in knjiga*, 98/2017, str. 24).

V skladu z naslovom letošnjega posvetovanja bi se na koncu želela bežno dotakniti odnosa odraslih do branja in mladinske književnosti. Na eni strani nenehno ponavljamo mantra 'morate brati, ker je branje koristno', na drugi pa izražamo bojazen za moralni razvoj mladostnikov, s čimer so povezane določene tendence po cenzuri. Seveda se v tem pogledu družba spreminja, kakor se spreminjajo razumevanje otroštva in pogledi na mladinsko književnost. Dejstvo pa je, da se vedno znova pojavijo književni naslovi, ki se (strokovni) javnosti zdijo sporni. Čeprav malo izven začrtanih okvirjev: ali so po tem kriteriju vsa klasična dela v srednji šoli primerna za dijake? Zanimivo je, da se ta pretirana skrb pojavlja ravno pri branju, čeprav je knjiga, tako v primerjavi z drugimi mediji kot tudi realnim življenjem, še najbolj subtilen nosilec, ki poleg vsega zahteva precejšnjo mero potrpljenja in izvežbano večino branja - pa še vsak trenutek jo lahko zapremo in odložimo.

Mladostnikom bi morali zaupati in namesto prepovedi in ubogljivosti razvijati ustvarjalnost, sposobnost samostojnega razmišljanja in izgradnjo lastnega sistema vrednot. Branje (književnosti) bi jim morali predstaviti kot območje neizmerne svobode in tudi uporništva, katerega bistvo je vstopanje v neznane svetove in izmenjevanje najglobljih človeških misli, hotenj in čustvovanj.

Pa še zadnje opažanje. Na individualni ravni se na izposoji večkrat srečamo s starši, ki svojemu, za branje ne dovolj navdušenemu najstniku, predlagajo priljubljene prostočasne naslove iz lastnega otroštva, ki pogosto niso več aktualni v tolikšni meri. Pri tem je zanimivo, da otroci sicer sledijo tipu književnosti, kakršnem so nekoč njihovi starši, le da z novimi pisateljskimi imeni in trendi te književne prvine dobivajo sodobnejši izraz, ki uspe mladostnike nagovoriti v večji meri: pustolovščinam se pridružuje fantastika, prozi stripovski elementi in leposlovju stroka.

Če strnemo: najpomembnejše je, da mladostniki obiskujejo knjižnico, ne glede na to, kaj je dejanski razlog njihovih obiskov. Knjižnica pa bi jim morala s prostočasnimi dejavnostmi prihajati nasproti in z njimi ohranjati stik skozi vse faze odraščanja. Še posebej bi se morala usmerjati v prednajtistiško obdobje, ko otroci začnejo preraščati pravljicne ure. Pri vzpostavljanju stika z mladostniki je treba upoštevati njihove potrebe in način razmišljanja in se temu prilagoditi. Kadar govorimo o splošni knjižnici in prostočasnem branju, smo pri bibliopedagoškem delu z mladostniki učinkovitejši, če se poslužujemo ustvarjalnejših pristopov in se ne zatekamo v tolikšni meri k pedagoškim metodam. Cilj je vzpodbujati radovednost in kritično mišljenje, predvsem pa buditi ljubezen do branja in dovoljevati književnosti, da spregovori sama zase.